

УДК 351

DOI: 10.5281/zenodo.4127243

Клочко А.М., д.ю.н., доц., ХНУВС, м. Харків

Борисова Л.В., к.ю.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків

Собина В.О., к.т.н., доц., НУЦЗУ, м. Харків

*Klochko A., Doctor in Law Sciences, Associate Professor, Vice-Rector, Kharkiv
National University of Internal Affairs, Kharkiv,*

*Borysova L., Ph.D in Law sciences, Associate Professor,
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

*Sobina V., Ph.D in Technical Sciences, Associate Professor, National University of
Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

**ІСТОРИОГРАФІЯ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ ЯК ПРОЦЕСУ
УПРАВЛІННЯ І РОЗВИТКУ**

**HISTORIOGRAPHY OF FORMATION OF INFORMATION AND
COMMUNICATION SOCIETY OF KNOWLEDGE AS A PROCESS OF
MANAGEMENT AND DEVELOPMENT**

У статті здійснено аналіз концептуальних підходів щодо розуміння сутності інформаційного суспільства як суспільства знань, а саме наявність інформаційної інфраструктури, що складається з телекомунікаційних мереж та розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань, нові форми і види

діяльності в телекомунікаційних мережах чи у віртуальному просторі, відсутність географічних і геополітичних границь держав – учасників телекомунікаційних мереж, можливість кожному практично миттєво отримувати з телекомунікаційних мереж повну, точну і достовірну інформацію. Широке впровадження досягнень науково-технічного прогресу в усі соціально-економічні і виробничі процеси обумовило переведення інформації в розряд економічних і політичних категорій. Процес цей об'єктивно-суб'єктивний, оскільки відбувається підвищення ролі інформації не тільки в житті людини, а й у процесах прийняття державних управлінських рішень.

Ключові слова: інформаційне суспільство, суспільство знань, телекомунікації, державні управлінські рішення.

The article analyzes the conceptual approaches to understanding the essence of the information society as a knowledge society, namely the availability of information infrastructure, consisting of telecommunications networks and information resources distributed in them as stocks of knowledge, new forms and activities in telecommunications networks. or in cyberspace, the absence of geographical and geopolitical borders of the states - participants of telecommunication networks, the possibility for everyone to receive almost instantly from telecommunication networks complete, accurate and reliable information. Widespread implementation of scientific and technological progress in all socio-economic and production processes has led to the transfer of information in the category of economic and political categories. This process is objective and subjective, as there is an increasing role of information not only in human life, but also in the processes of public administration decisions.

Keywords: *information society, knowledge society, telecommunications, state management decisions.*

Постановка проблеми. Інформаційно-комунікаційні технології є одними з найважливіших чинників, які впливають на формування пріоритетних напрямів розвитку ХХІ ст.: їх вплив стосується способу життя людей, освіти та роботи,

взаємодії уряду і громадської спільноти. У Декларації про використання науково-технічного прогресу в інтересах миру і для добробуту людства, яка проголошена Резолюцією 3384 (XXX) Генеральної Асамблеї ООН від 10 листопада 1975 р., зазначається, що всі держави сприяють міжнародному співробітництву в цілях використання результатів науково-технічного прогресу в інтересах укріплення міжнародного миру і безпеки, свободи і незалежності з метою економічного і соціального розвитку народів та забезпечення прав і свобод людини у відповідності з Уставом ООН [1]. Завдяки надзвичайно могутнім інформаційним технологіям почався процес переходу від індустріальної епохи, цифрового інформаційного суспільства до суспільства знань, яке характеризується значною кількістю циркулюючої комунікаційними каналами зв'язку інформації, наявністю необхідних засобів її збереження, передання, оброблення, використання та захисту, обчислювальної техніки, програмного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перші ознаки виникнення інформаційного суспільства були зафіксовані американським професором Дж. Мартіном і японським професором І. Масудою на початку 80-х рр. XX ст.. П. Друкера, М. Кастельса, М. Маклюена, Ф. Уебстера вважали процес встановлення інформаційного суспільства глобальною революцією. Вивчення процесу становлення сучасного інформаційного суспільства відображено в дослідженнях В. Г. Афанасьєва, А. П. Єршова, С. Л. Гнатюка, О. Г. Данильяна, Д. В. Дюжева, В. П. Колісника, А. В. Колодюка та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз основних концептуальних підходів до формування інформаційно-комунікаційного суспільства як суспільства знань у процесі управління та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Концепція постіндустріального суспільства як загально-соціологічна та філософська теорія розвитку розроблена закордонними дослідниками. Термін «постіндустріалізм» появився на початку XX століття в роботах англійського ученого А. Пенті як «стан суспільства, яке постане після розвалу індустріалізму» [2]. Термін

«постіндустріальне суспільство» уперше застосував у 1958 році Д. Рисмэн. [3] Основоположником постіндустріалізма є американський соціолог Деніел Белл, який розробив цілісну теорію постіндустріального суспільства («Майбутнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування»). [4] До постіндустріального напрямку в соціології відносять фундаментальну роботу Мануеля Кастельса «Інформаційна епоха. Економіка, суспільство й культура» [5]. Предмет досліджень М. Кастельса – це осмислення і визначення новітніх тенденцій розвитку суспільства, пов'язаних з інформаційно-технологічною революцією і глобалізацією, в інформаційному способі розвитку джерело продуктивності укладається в технології генерування знань, обробки інформації й символічної комунікації. Зрозуміло, знання й інформація є критично важливими елементами у всіх способах розвитку... Однак специфічним для інформаційного способу розвитку є вплив знання на саме знання як головне джерело продуктивності.

Розбудовуючи ідеї Д. Белла, Кастельс відзначає, що в інформаційному суспільстві виникає особлива соціальна організація, у якій операції з інформацією стають базовими джерелами продуктивності й влади. Іншою ключовою рисою інформаційного суспільства є його мережева структура, що заміняє колишні ієрархії: «Усі суспільства інформаційної епохи пронизані – з різною інтенсивністю – повсюдною логікою мережного суспільства, чия динамічна експансія поступово абсорбує й підкорює попередні соціальні форми, чия динамічна експансія поступово абсорбує й підкорює попередні соціальні форми». [5] Окремі дослідники пов'язують нове суспільство з розвитком комунікаційних мереж: з'являються концепції суспільства мережевого інтелекту (Д. Тапскотт), підкреслюється мережевий характер майбутніх соціальних структур (М. Кастельс) та ін. У 1959 р. Професор Гарвардського університету Д. Белл під час виступу на міжнародному соціологічному семінарі в Зальцбурзі (Австрія) вперше використав термін «постіндустріальне суспільство». Це визначення і сьогодні повністю відповідає реаліям – його

можна вважати класичним. [6] Префікс *post-* допускає неоднозначність при тлумаченні основної сутності суспільства.

Народившись завдяки роботі Д. Белла «Настання постіндустріального суспільства» (1973 р.) [7], концепція «інформаційного суспільства» розкрила важливі риси постіндустріального суспільства і збагатила його розуміння, підкресливши значущу роль інформації. [8] Появу терміну датують дещо раніше, акцентуючи увагу на тому, що фактично одночасно було введено в науковий обіг термін «інформаційне суспільство» на початку 60-х років Ф. Махлупом у США і Т.Умесао в Японії, поклавши тим самим початок теорії за цією назвою. [9]

У Білій книзі Делора, документі Комісії ЄС (Брюссель, від 5 грудня 1993 р.), який визначає завдання і шляхи розвитку інформатизації на ХХІ ст., уперше введено термін «інформаційне суспільство» і відмічено: «Інформаційне суспільство – це суспільство, у якому підґрунтям діяльності людей є використання послуг, які надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку». Ф. Уебстер вважає, що в такому соціумі ключовими стають гуманістичні принципи управління суспільством, що ґрунтуються на прозорості влади, загальному доступі до інформації, демократичності прийняття суспільних рішень. [10]

Широке впровадження досягнень науково-технічного прогресу в усі соціально-економічні і виробничі процеси обумовило переведення інформації в розряд економічних і політичних категорій. Процес цей об'єктивно-суб'єктивний, оскільки: *відбувається підвищення ролі інформації не тільки в житті людини, а й у процесах прийняття державних управлінських рішень, що визначається її головним чинником – одержанням економічних переваг; спостерігаються якісно-кількісні зміни інформаційних потреб суспільства, збільшення частки людських ресурсів у роботі з інформацією, що підтверджує необхідність і реалії побудови інформаційної економіки інформація вносить суттєві зміни в характер розроблення стратегії розбудови державності.*

П. Друкер, професор американських університетів і консультант найбільших фірм США, який у 1966 р. увів у науковий обіг термін «суспільство

знань» (knowledge society), що визначає тип економіки, в якій знання відіграють вирішальну роль, а їх виробництво стає джерелом розвитку. [11] На думку Е. Тоффлера вся структура суспільства змінюється, коли однорідність суспільства Другої Хвилі замінюється різномірністю цивілізації Третьої Хвилі. Взагалі, в економіці Третьої Хвилі знання замінюють і ресурси, і транспортування, те ж можна сказати і про енергію. Знання зменшують потребу в сировині, роботі, часі, просторі, капіталі, та інших ресурсах. Вони стають незамінним засобом – основним ресурсом сучасної економіки, цінність якого постійно зростає. [12]

Знання – єдине, що взагалі являє цінність в умовах «кіберпросторової економіки». Людям необхідно одержувати інформацію тоді, коли вона їм знадобиться, причому без відриву від виробництва. Тепер, це навчання, що є невід’ємною частиною виробництва. [12] Беручи до уваги сформовані ідеї та концепції інформаційного суспільства, ЮНЕСКО висловило стурбованість обмеженістю та односторонністю концепцій інформаційного суспільства, прийнявши на 32-й Генеральній конференції ЮНЕСКО (Париж, 2003 р.) рекомендації щодо використання терміну «суспільство знань», а не «інформаційне суспільство». [13] ЮНЕСКО стоїть на позиції просування та розвитку концепції «суспільства знань», яка ґрунтується на врахуванні змін у суспільстві, що постійно зростають та на динамічності навколишнього світу. Цю концепцію умовно називають «стратегією випереджаючого розвитку». Позиція ЮНЕСКО з питань співвідношення інформаційного суспільства та суспільства знань представлена в інтерв’ю заступника Генерального директора ЮНЕСКО з питань комунікації та інформації А.В. Хана, в якому він зазначив, що ці два поняття доповнюють один одного: інформаційне суспільство є функціональним блоком суспільства знань. [14]

Ідея про те, що інформацію можна розглядати як щось самостійне, виникла разом з новою наукою – кібернетикою, яка вивчає закономірності управління системами з перероблення інформації (кібернетичними системами), довівши, що інформація має безпосереднє відношення до процесів управління і розвитку, забезпечуючи стійкість і виживання будь-яких систем. На стадії

розвитку інформаційного суспільства інформація перетворюється на ключовий фактор виробництва і стає базовим елементом сучасного суспільства. Інформація – один із найважливіших феноменів, органічно і фундаментально «вбудованих» у сучасні парадигми наукового пізнання людини, суспільства, світу.

Першим сформулював поняття «інформація» математик Н. Вінер: «Інформація – це визначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших почуттів. Процес отримання та використання інформації є процесом нашого пристосування до випадковостей зовнішнього середовища нашої життєдіяльності в цьому середовищі» [15]. У свою чергу, Л. М. Беккер, як і Н. Вінер, підкреслює в цьому понятті ознаку впорядкованості та зазначає, що інформація може бути охарактеризована як збереження і відновлення її носієм упорядкованості станів і її джерела, яке впливає на цього носія. У. Р. Ешбі та А. Д. Урсул пов'язують інформацію з різноманітністю, а також з процесами відображення, котрі завжди супроводжують будь-які взаємодії матеріальних систем; це є підґрунтям уважати, що інформація може існувати там, де є різноманіття.

Отже, інформація пов'язана з існуванням людства, і тому все, що народжене діяльністю людини, так чи інакше має свою інформаційну сторону. [16]

Інформація відповідає на питання *що трапилось?*. Знання перетворюють інформацію на ресурс і відповідає на запитання *що це означає?*. Таким чином, з позиції єдиного спостерігача з його особистими інтересами та підходами інформація – це потужний продукт сучасної реальності. Значимість інформації визначається через імовірність досягнення деякої мети після отримання інформації. Для людини зміст інформації є важливішим за її об'єм. [16]

На думку А. П. Єршова, інформація як сукупність знань про фактичні дані та залежність між ними стає стратегічним ресурсом суспільства в цілому і в більшості зумовлює його здатність до успішного розвитку. [17] Процеси перетворення та реалізації знань через матеріалізацію інформаційного ресурсу

отримують розвиток за рахунок високих інформаційних технологій, а для отримання і збереження переваг в умовах конкуренції кожна дія в інформаційному середовищі буде мати значний вплив у світі фізичних ресурсів: предметних, фінансових – і в різних абстрактних галузях. [16]

Державна політика визначається пріоритетністю національних інтересів і має на меті унеможливлення реалізації загроз для інформації. Подальшим кроком у напрямку організації та здійснення оцінювання стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційно-телекомунікаційних системах має стати розроблення та видання відповідних нормативно-правових актів та нормативних документів, які б, з урахуванням міжнародного досвіду, дозволили оптимізувати вироблення єдиних критеріїв та порядку такого оцінювання. Важливо підкреслити те, що метою інформаційної політики держави є створення умов для побудови в державі інформаційного суспільства як органічного сегмента глобального інформаційного співтовариства, забезпечення пріоритетного розвитку інформаційних ресурсів та інфраструктури, впровадження новітніх інформаційних технологій, захисту національних моральних і культурних цінностей, забезпечення конституційних прав на вільний доступ до інформації. На сьогодні з метою застосування упереджувальних заходів та розвитку методології запобігання порушенню цілісності, доступності та конфіденційності державних інформаційних ресурсів здійснюються заходи, спрямовані на підготовку до ліквідації наслідків несанкціонованих дій, що порушили безперебійне функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади, поширюється інформація щодо наявних та ймовірних загроз, інструментів і засобів забезпечення безпеки інформації тощо.

Висновки. Реалізація ефективної національної інформаційної політики як пріоритетної задачі державного управління щодо забезпечення переходу до суспільства знань, використання інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення державного управління, електронного управління взаємодії між

органами державної влади й органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами.

Список використаних джерел

1. Организация Объединенных Наций. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Тридцатая сессия. – Дополнение № 34(A/10034). – С. 111-112.
2. Penty A. Old Worlds for New: A Study of Post-Industrial State / A. Penty. – L., 1917. 5. Penty A. Post-Industrialism / A. Penty. – L., 1922.
- Белл Д. Майбутнє постіндустріальне суспільство. Досвід соціального прогнозування. М.: Academia, 2004. URL: portal.fa.ru/Www/Kbhiab/data/store/ebe83253-9644-4f76-821c-1125273ba0ca/Bell_D_Gryaduschee_postindustrialnoe_obschestvo.pdf
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Мануэль Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / В.Л. Иноземцев (пер. с англ.). – М.: Academia, 1999. – 787с.
5. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М.: Наука, 1999. – 221с.
6. Иноземцев В. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы. – М.: Логос, 2000. – 302 с.
7. Мельник О.Л. Інформаційне суспільство та суспільство знань – становлення та розвиток понять. / О.Л. Мельник // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. –2007. – № 2 (20). – ч.2. – С.57-60.
8. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малыхиной. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

9. Друкер П. Энциклопедия менеджмента: Весь Питер Друкер в одной книге: лучшие работы по менеджменту, написанные за 60 лет / О.Л. Пелявский (пер. с англ.). – М.; СПб.; К.: Издательский дом «Вильямс», 2004. – 421с.
10. Тоффлер Е. Третья хвиля / Пер. з англ. А. Євси. – К.: Всесвіт, 2000. – 453 с.
11. От информационного общества – к обществам знания. ЮНЕСКО // Всемирный саммит по информационному обществу: Информационное издание/ Сост. Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб., 2004. – С.82-84.
12. На пути к обществам знаний: Интервью с заместителем Генерального директора ЮНЕСКО по вопросам коммуникации и информации г-ном А.В. Ханом // Наука в информационном обществе: Информационное издание / Сост. Е.И. Кузьмин, В.Р. Фирсов. – СПб., 2004. – С.22-26.
13. Винер Н. Кибернетика и общество/пер. Е. Г. Панфилова ; общ. ред. и предисл. Э. Я. Кальмана. – М. : Сов. радио, 1958. – С. 31.
14. Борисова Л. В. Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження : дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Київський національний ун-т внутрішніх справ. – К., 2007. – 217 арк.
15. Ершов А.П. Информация: от информационной грамотности учащихся к информационной культуре общества // Коммунист, 1988. – № 2. – С. 82-92.

References

1. United Nations Organization. General Assembly. Official records. Thirtieth Session. - Supplement No. 34 (A / 10034). – P. 111-112.
2. Penty A. Old Worlds for New: A Study of Post-Industrial State / A. Penty. – L., 1917. 5. Penty A. Post-Industrialism / A. Penty. – L., 1922.
3. Bell D. Maybutne postindustrial suspension. Dosvid social forecast. M.: Academia, 2004. URL: portal.fa.ru/Www/Kbhiab/data/store/ebe83253-9644-4f76-821c-1125273ba0ca/Bell_D._Gryaduschee_postindustrialjnoe_obschestvo.pdf

4. Castells M. Information age: economy, society and culture / Manuel Castells; per. from English. under scientific. ed. O.I. Shkaratan. –M.: GU HSE, 2000 . – 608 p.
5. Bell D. The coming post-industrial society. Experience of social forecasting / V.L. Inozemtsev (translated from English). – M.: Academia, 1999 . – 787 p.
6. Bell D. The coming post-industrial society / D. Bell. – M.: Nauka, 1999 . – 221p.
7. Inozemtsev V. Modern post-industrial society: nature, contradictions, prospects. – M.: Logos, 2000 . – 302 p.
8. Miller O. L. Information suspension that suspension of knowledge - becoming and development to understand. / O.L. Miller // Visnik NTUU "KPI". Philosophy. Psychology. Pedagogy: collection of scientific works. –2007. – No. 2 (20). – part 2. – P. 57-60.
9. Webster F. Theories of the Information Society / F. Webster; per. from English. M.V. Arapova, N.V. Malykhina. – M.: Aspect Press, 2004 . – 400 p.
10. Drucker P. Encyclopedia of Management: All Peter Drucker in One Book: The Best Management Work Written in 60 Years / O. L. Pelyavsky (translated from English). – M.; SPb.; K.: Williams Publishing House, 2004. – 421p.
11. Toffler E. The third hvilya / Per. from eng. A. Ćvsi. – K.: Vsesvit, 2000 . – 453 p.
12. From the Information Society to Knowledge Societies. UNESCO // World Summit on the Information Society: Information publication / Comp. E.I. Kuzmin, V.R. – SPb., 2004. – P. 82-84.
13. Towards Knowledge Societies: Interview with UNESCO Assistant Director-General for Communication and Information, Mr. A.V. Khan // Science in the information society: Information publication / Comp. E.I. Kuzmin, V.R. Firsov. – SPb., 2004. – P. 22-26.
14. Viner N. Cybernetics and Society / per. E. G. Panfilova; total ed. and foreword. E. Ya. Kalman. – M.: Sov. radio, – P. 31.
15. Borisova L. V. Transnational computers of malignancy yak ob'ekt of criminalistic doslidzhennya: dis. cand. jurid. Sciences: 12.00.09 / Kiev National University of Internal Affairs. – K., 2007 . – 217 arch.
16. Ershov A.P. Information: from information literacy of students to information culture of society // Communist, 1988. – No. 2. – P. 82-92.